

Маринич О.Ю.

Донецький державний університет внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЕФЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ДОСУДОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті досліджено питання щодо забезпечення права на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження. З'ясовано, що проблемою забезпечення права людини на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження є невнесення або несвоєчасне внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Досліджено, що причиною порушення права людини на ефективне початкове розслідування є недосконалість правова регламентація процедури початку досудового розслідування, що містить можливість необ'єктивного відбору джерел інформації на предмет наявності або відсутності ознак кримінального правопорушення. Наголошено, що існування процедури оскарження бездіяльності суб'єктів розслідування щодо невнесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР не може належним чином забезпечити право людини на ефективне розслідування на початку досудового кримінального провадження, оскільки реалізація вказаного виду оскарження пов'язана з витратами часу, що є вкрай необхідним для проведення невідкладних початкових процесуальних дій відразу після надходження інформації про вчинене кримінальне правопорушення. Запропоновано внести зміни та доповнення до норм кримінального процесуального закону якими унормувати: 1) «автоматичний» початок досудового розслідування, що виключає будь-яку суб'єктивну оцінку фактичних даних на предмет наявності або відсутності ознак кримінального правопорушення; 2) обов'язок суб'єктів кримінального процесу негайно розпочати розслідування у випадку подання (а не завершення розгляду) скарги на бездіяльність дізнавача, слідчого, прокурора щодо невнесення відповідних даних до ЄРДР. Акцентовано увагу на тому, що правова регламентація початку досудового розслідування під час правового режиму воєнного стану не сприяє забезпеченню права людини на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження. Підкреслено, що вимога щодо обов'язкового складання паперової постанови стосовно початку досудового розслідування відразу після закінчення огляду місця події може гальмувати початкове розслідування та знижувати ефективність останнього в умовах воєнного стану.

Ключові слова: досудове розслідування; право; ефективність; оскарження; воєнний стан.

Постановка проблеми. Недосконалість правової регламентації процедури початку досудового розслідування є причиною систематичних порушень прав людини на ефективне початкове розслідування. Така дефектність нормативної регламентації має наслідком невнесення або несвоєчасне внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Останнє суттєво ускладнює здійснення оперативного (швидкого) розслідування вже на початковому етапі. Оцінювання фактичних відомостей про можливе вчинення кримінального правопорушення на підставі внутрішнього переконання представників сторони обвинувачення нерідко призводить до бездіяльності щодо невнесення відповідних відомостей до ЄРДР. З огляду

на це, потерпілі вимушені використовувати процедуру оскарження бездіяльності суб'єктів розслідування, яка в свою чергу також має недоліки правового регулювання, що обумовлюють порушення права на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження. Тому вкрай актуальною для наукового дослідження є тема, що поставлена у заголовку цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до дослідження ефективності досудового розслідування проявляли такі вчені: І.Ю. Бабенко, О.М. Федорів, О.М. Кучів, Л.М. Лобойко, Т.О. Лоскутов, А.Б. Степанов та інші. Разом з тим, наразі залишається актуальним дослідження окремих аспектів забезпе-

чення права на ефективне розслідування саме на початковому етапі досудового кримінального провадження. Крім того, на сьогоднішній день малодослідженим є питання щодо особливостей початку досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Метою статті є дослідження питання щодо забезпечення права на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження. Задля досягнення даної мети необхідно визначити проблеми забезпечення права людини на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження та на основі аналізу чинного законодавства та наукової літератури запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Ефективність досудового розслідування є кумулятивною категорією. У цільовому аспекті ефективність досудового розслідування – це досягнення прогнозованого результату (підсумкового процесуального рішення у досудовому кримінальному провадженні, і досягнення цього результату має бути забезпечено умовами законності та пропорційності обмеження прав людини); в якісному аспекті вона проявляється у дотриманні конвенційних і вимог кримінального процесуального законодавства; в аксіологічному аспекті вона полягає в оцінці необхідності у демократичному суспільстві та пропорційності обмеження прав людини у кримінальному провадженні [1, с. 172]. Тобто, ефективність розслідування є багатогранною категорією, яка поєднує у собі як досягнення очікуваного результату, так і умови його досягнення (законність, пропорційність обмеження прав і свобод людини тощо). При цьому вбачається, що саме по собі досягнення очікуваного результату на стадії досудового розслідування без дотримання вищевказаних умов є нікчемним.

Крім змістовного наповнення ефективності важливе значення мають критерії, за якими визначається ефективність певного явища. Наприклад, критеріями визначення ефективності розслідування заяв про жорстоке поводження є його незалежність і безсторонність, ретельність, невідкладність, компетентність, залучення потерпілих і контроль громадськості [2, с. 110-111]. Аналізуючи ефективність розслідування скарг на жорстоке поводження у світлі практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) О.М Кучів зазначає, що у разі, коли особа подає обґрунтовану скаргу на жорстоке поводження, офіційне розслідування її повинно відповідати мінімальним критеріям ефективності – бути незалежним, неупередже-

ним, ретельним, невідкладним та здійснюватися із залученням потерпілих та контролю громадськості. Тільки за умови дотримання таких критеріїв позитивний обов'язок держави щодо проведення ефективного офіційного розслідування за ст. 3 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) вважатиметься виконаним, а процесуальний аспект цієї статті – дотриманим [3, с. 30]. На наше переконання, більшість вищевказаних критеріїв є прийнятним до будь-якого виду розслідування вчинення кримінальних правопорушень.

Досудове розслідування є стадією кримінального процесу, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження [4]. Чинне кримінальне процесуальне законодавство України передбачає, що відомості про кримінальне правопорушення, які містяться у будь-якій заяві, будь-якому повідомленні, за безпосереднього виявлення слідчим, прокурором ознак злочину повинні безальтернативно вноситись до ЄРДР і за цим фактом повинно розпочинатися досудове розслідування [5, с. 285].

Вимога щодо «автоматичного» початку досудового розслідування та обов'язок внесення відомостей до ЄРДР була однією із новел КПК України 2012 року та спрямована на забезпечення прав потерпілих, є гарантією від приховування фактів кримінальних правопорушень та безпідставної відмови від початку кримінального провадження [6, с. 7]. Вищезгаданий обов'язок слідчого або прокурора не вимагає оцінки цими суб'єктами такої заяви (повідомлення) на предмет наявності ознак складу злочину для того, щоб учинити процесуальну дію, яка полягає у внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Наведене підтверджується імперативними положеннями ч. 4 ст. 214 КПК, згідно з якою відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається [7].

Чинний КПК України скасував практику проведення тривалої попередньої перевірки заяв і повідомлень про злочини, а також необхідність ухвалення процесуального рішення у вигляді постанови про початок досудового розслідування (порушення кримінальної справи) [8, с. 214].

Однак нормативні положення ст. 214 КПК України, що регулюють початок досудового розслідування, дозволяють слідчому, прокурору упродовж 24 годин не вносити до ЄРДР відомості про кримінальне правопорушення, що отримані із заяви, повідомлення або з іншого джерела. Зміст предмету регулювання ст. 214 КПК України не відповідає змісту предмету регулювання європейських стандартів у частині ефективного офіційного розслідування після отримання відомостей про вчинене кримінальне правопорушення [9, с. 83].

І.Ю. Бабенко вказує, що мінімальний стандарт доведення наявності ознак чи окремих елементів складу злочину для початку досудового розслідування умисно завищується, унаслідок чого відповідні відомості не вносяться до ЄРДР, а людина позбавляється права на розслідування своєї справи, доступ до правосуддя та компенсацію завданої шкоди. Авторка зазначає, що після прийняття заяви або повідомлення про вчинений злочин співробітники правоохоронних органів не можуть здійснити їх ретельну та всебічну перевірку, оскільки до початку досудового розслідування вони обмежені строком та засобами кримінальної процесуальної діяльності. Усунення цього недоліку має відбуватися через ліквідацію процедури перевірки заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення до початку досудового розслідування [10, с. 8].

Подібну тезу висловлює й Т.О. Лоскутов зазначивши, що у разі невнесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення протягом 24 годин про жодну ефективність (ретельність та швидкість) початкового досудового розслідування йтися не може, оскільки органи досудового розслідування обмежені у використанні кримінальних процесуальних засобів доказування. Вони відповідно до норм КПК України позбавлені можливості проведення будь-яких слідчих (розшукових) дій, крім огляду місця події. Це унеможливує повноцінне виявлення, збирання та перевірку інформації щодо кримінального правопорушення. Науковець підкреслює, що такий обмежений режим розслідування може продовжуватися аж до доби [9, с. 84].

Отже, проблемним питанням забезпечення права людини на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження є невнесення або несвоєчасне внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Як наслідок розслідування вже на початковому етапі починає втрачати свою ефективність

та відповідно важлива доказова інформація може бути упущена.

Продовжуючи дослідження теми варто звернути увагу на недосконалість правозастосовної практики у частині оцінки обставин кримінального правопорушення (наприклад, викладених у відповідній заяві) на предмет ознак кримінального правопорушення. Так, І.Ю. Бабенко пише, що у разі звернення заявника чи потерпілого із приводу вчинення неочевидного злочину органи досудового розслідування переважно не на користь постраждалої особи вирішують питання про наявність або відсутність ознак чи елементів складу кримінального правопорушення. У результаті такої упередженої кримінально-правової оцінки фактичних відомостей співробітники правоохоронних органів не фіксують та не перевіряють одержану інформацію про скоєний злочин. Це свідчить про обмеження права людини на ефективне розслідування, доступ до суду та відшкодування завданої шкоди [10, с. 7]. Вищевказаний приклад поведінки представників сторони обвинувачення суперечить вимогам ст. 214 КПК України, оскільки в даному випадку перевірка фактичних відомостей, викладених у заяві, має відбуватися вже в рамках стадії досудового розслідування.

При розгляді даної проблематики науковий інтерес мають результати дослідження А.Б. Степанова, який виокремив причини, які на думку автора призводять до порушення (невиконання) вимог ст. 214 КПК України. Серед них дослідник виокремлює:

1. Причини об'єктивні: заявники та потерпілі в переважній більшості випадків є юридично необізнаними, а отже вони не завжди можуть правильно оцінювати дії або події з погляду їх відповідності до положень Кримінального кодексу України і, вважаючи те чи інше діяння злочинним, можуть добросовісно помилятися.

2. Причини суб'єктивні: сюди варто віднести велику завантаженість слідчих та прокурорів та окремі аспекти правозастосовної практики, відповідно до яких закриття кримінального провадження на досудовому розслідування, як і за часів дії старого КПК, розцінюється як брак в роботі. З огляду на це, уповноважені службові особи в першу чергу оцінюють перспективу матеріалів і за відсутності такої намагаються не розпочинати розслідування.

3. Причини організаційного характеру. Під час розгляду скарг у слідчого судді на бездіяльність, пов'язану з невнесенням відомостей до ЄРДР,

прокурори досить часто не заперечують проти задоволення скарги. Справа в тому, що прокурори до розгляду скарги не мали інформації про подані заяви в порядку ст. 214 КПК України, а ознайомившись з ними, вбачають, що вимоги скажника є обґрунтованими. Серед іншого автор зауважує, що за чинним КПК України слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості. Таким чином, керівник органу прокуратури має інформацію лише про розпочаті досудові розслідування, не маючи уявлення про увесь масив заяв та повідомлень, які надходять до органів правопорядку.

4. Причини нормативного врегулювання [5, с. 286-291].

Окремі науковці вказують, що наявність певних «процесуальних фільтрів» є необхідним. Так, В.В. Михайленко пише, що відсутність у КПК України процесуальних фільтрів, які б унеможливили повторні однакові скарги, зумовлює те, що гіперактивні заявники одні й ті самі заяви про вчинення кримінального правопорушення і, відповідно, скарги на бездіяльність направляють по декілька разів, змінюючи лише дату їх подання [11]. Така точка зору виглядає прийнятною однак, вбачається, що наявність таких перепон на законодавчому рівні може обмежувати доступ окремих осіб до правосуддя.

У своїх рішеннях ЄСПЛ стверджує, що сам факт відмови слідчого органу розпочати кримінальне розслідування за достовірними твердженнями, які підпадають під дію статей 2 і 3 ЄКПЛ, може свідчити про невиконання державою свого зобов'язання щодо проведення ефективного розслідування [12]. Таким чином, маючи на меті запровадження універсальної норми щодо початку досудового розслідування, слід уникати застосування будь-яких фільтрів, оскільки останні залишатимуться підґрунтям для зловживань та оціночного фільтрування інформації.

Уявляється, що першочерговою причиною порушення права особи на ефективне розслідування вже на початковій стадії є недосконалість правового унормування порядку початку досудового розслідування. Чинна регламентація надає можливості до необ'єктивного фільтрування джерел інформації на предмет ознак кримінального правопорушення. Суб'єктивний аналіз фактичних даних, викладених у заяві призводить до найбільш вигідної моделі поведінки для представників сторони обвинувачення (бездіяльності, яка фактично

проявляється у відмові особі розпочати досудове розслідування).

Судова практика розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора щодо початку досудового розслідування свідчить, що слідчі судді під час розгляду таких скарг виходять з того, що згідно ст. 303 КПК України на досудовому провадженні серед інших може бути оскаржена бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після одержання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення [8, с. 215]. Відповідно до КПК України особа має право подати таку скаргу протягом десяти днів з моменту бездіяльності [4]. А.Б. Степанов вказує, що у разі пропуску десятиденного строку на оскарження особа, яка подала скаргу, повинна порушити питання про його поновлення. Автор підкреслює, що бездіяльність є триваючим процесом. Визначити початковий момент бездіяльності неможливо [5, с. 291]. Відповідно до ч. 2 ст. 305 КПК України слідчий, дізнавач чи прокурор можуть самостійно припинити бездіяльність, яка оскаржується, що тягне за собою закриття провадження за скаргою [4]. Однак слідчі та прокурори майже не застосовують вищевказані положення навіть тоді, коли вони вбачають скаргу обґрунтованою. Поясненням цьому може слугувати те, що до ЄРДР вносяться відомості про дату надходження заяви і автоматично фіксується дата внесення інформації. Оскільки строк в 24 години, передбачений ч. 1 ст. 214 КПК України є абсолютно визначеним та продовженню не підлягає, то будь-яке внесення відомостей до ЄРДР після його закінчення може розцінюватися як порушення закону. Задля уникнення такого порушення прокурори чекають постановлення ухвали слідчого судді (у зв'язку з перевантаженістю слідчих суддів розгляд скарг триває довше, ніж це передбачено у ч. 2 ст. 306 КПК України) і вже на її підставі вносять відомості до ЄРДР. Такий підхід є надто формалістським, адже своєчасний початок досудового розслідування – основна запорука його успішного закінчення [5, с. 292].

Чинний КПК України не передбачає прокурорського контролю на цій стадії «внесення заяви до ЄРДР», а заявник у разі непогодження з бездіяльністю органу правопорядку має право оскаржувати таку бездіяльність лише до слідчого судді. Дослідниками пропонується створення опції оскарження такої бездіяльності прокурору. Це могло б частково зменшити проблему перевантаженості слідчих суддів подібними скаргами [13, с. 8].

Існує схожа думка, що позовну (за скаргою) судову перевірку обґрунтованості невнесення відомостей про злочин до ЄРДР не можна визнати достатньою для ефективного забезпечення прав людини. Вона має доповнюватися автоматичною (незалежно від подання скарги або звернення) прокурорською перевіркою підстав для прийняття рішення про невнесення відомостей до ЄРДР. Для цього треба розширити повноваження прокурора стосовно нагляду за законністю прийняття рішення про початок досудового розслідування шляхом унесення змін та доповнень до ч. 2 ст. 36 та ч. 6 ст. 214 КПК України [10, с. 8]. Підтримуючи останню позицію, необхідно зауважити, що прокурорську перевірку підстав для прийняття рішення про невнесення відомостей до ЄРДР не можна буде вважати неупередженою, оскільки прокурор є представником сторони обвинувачення, та переслідує такий же інтерес у кримінальному провадженні як і слідчий підрозділи. До того ж чинне правове регулювання початку досудового розслідування все ще допускає суб'єктивний аналіз фактичних відомостей про можливе вчинення кримінального правопорушення.

В.В. Михайленко вказує, що слідчий суддя не є статистом у кримінальному провадженні, а прийняті ним рішення є результатом інтелектуальної діяльності на підставі оцінки представлених йому відомостей з точки зору права і кримінального процесуального закону. Отже, розгляд скарг на бездіяльність, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення в порядку п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, обумовлює необхідність дослідження самої заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення на предмет того, чи може воно бути підставою для порушення кримінального провадження. В іншому випадку слідчий суддя виконував би абсолютно формальну функцію судового примусу уповноважених осіб вносити до реєстру всі без виключення заяви і повідомлення, які ними отримуються [11]. Варто зауважити, що при повноцінному функціонуванні «автоматичного» початку досудового розслідування (при якому відсутній інститут дослідчої перевірки) популярність процедури звернення зі скаргою до слідчого судді щодо бездіяльності представників сторони обвинувачення значно зменшиться. За таких умов розслідування будуть розпочинатись без вагань, а звернення до слідчого судді з відповідними

скаргами стануть скоріше виключеннями, ніж правилом.

Таким чином, існування процедури оскарження бездіяльності суб'єктів розслідування щодо невнесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР не може належним чином забезпечити право людини на ефективне розслідування на початку досудового кримінального провадження, тому що реалізація вказаного виду оскарження пов'язана з витратами часу. Для удосконалення забезпечення права людини на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження пропонуємо внести зміни до норм кримінального процесуального закону в частині правового регулювання початку досудового розслідування та оскарження бездіяльності щодо невнесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Зокрема, слід унормувати:

1) «автоматичний» початок досудового розслідування, що виключає будь-яку суб'єктивну оцінку фактичних даних на предмет наявності або відсутності ознак кримінального правопорушення;

2) обов'язок суб'єктів кримінального процесу негайно розпочати розслідування у випадку подання (а не завершення розгляду) скарги на бездіяльність дізнавача, слідчого, прокурора щодо невнесення відповідних даних до ЄРДР.

Крім того, в межах цього дослідження доцільно зупинитися на питанні забезпечення права на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Дієвість кримінального провадження під час правового режиму воєнного стану залежить від якості процесуальних норм, що регулюють особливості такого провадження. Проведення бойових дій ускладнює використання «звичайних» форм фіксування кримінального провадження [14, с. 341]. Попри величезні труднощі у розслідуваннях, адже на території України досі тривають бойові дії і є постійний ризик для життя слідчих, прокурорів, потерпілих, свідків, інших учасників і не учасників кримінального провадження, залишаються чинними вимоги стосовно ефективності розслідування, які є загально визначеними на рівні практики ЄСПЛ [1, с. 157].

Відповідно до ст. 615 КПК України у разі введення воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова. У невідкладних випадках до винесення

постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). Відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин [4]. Аналізуючи дані положення Т.О. Лоскутов вказав, що наведений спосіб правової регламентації фіксування рішення про початок кримінального провадження під час воєнного стану є недосконалим, бо вищевказані процесуальні норми можуть негативно впливати на ефективність кримінального провадження на початковому етапі розслідування. Це може виявлятися у тому, що в умовах дії режиму воєнного стану, під час здійснення бойових дій, суб'єкти кримінального процесу можуть бути позбавлені фізичної можливості оформлювати постанову про початок досудового розслідування або вносити (у випадку технічної можливості) відповідні відомості до ЄРДР. У зв'язку з цим, дізнавач, слідчий, прокурор будуть суттєво обмежені у здійсненні кримінальної процесуальної діяльності [14, с. 341].

Досліджуючи правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану Т.О. Лоскутов зауважив, що для вдосконалення законодавчого регулювання строків досудового розслідування під час правового режиму воєнного стану необхідно регламентувати винятково розумний строк для проведення досудового розслідування. Такий строк дозволить визначати ефективність досудового розслідування в умовах бойових дій шляхом урахування конкретних обставин здійснення кримінального провадження. Недоліки правової регламентації строків досудового розслідування в період воєнного стану обумовлюють ризик зниження ефективності досудового розслідування та необхідність виконання формальних, «письмових» процедур [15, с. 16]. При здійсненні розслідування в умовах воєнного стану дотримання принципу розумності (у прийнятті рішень, фіксації процесуальних дій тощо) дорівнює підвищенню ефективності досудового розслідування як процесуальної діяльності у цілому.

У період воєнного стану правова регламентація фіксування рішення про початок досудового розслідування шляхом складання поста-

нови є зайвою, оскільки зазначена формальність, навіть постфактум передбачає невиправдане витрачення ресурсів органів досудового розслідування. Фіксування паперовим документом рішення про початок досудового розслідування не впливає на забезпечення прав і свобод людини, а лише ускладнює оперативне викриття винної особи у вчиненні кримінального правопорушення. На думку Т.О. Лоскутова найкращим способом правової регламентації фіксації початку досудового розслідування в період дії воєнного стану є законодавча вказівка на початок першої кримінальної процесуальної дії у зв'язку із надходженням (виявленням) відомостей про вчинене кримінальне правопорушення. При цьому КПК України не повинен містити нормативних приписів щодо будь-якої формальної (паперової, електронної) фіксації рішення про початок досудового розслідування [14, с. 342]. З такими пропозиціями ми погоджуємось та повністю підтримуємо.

Вважаємо, що в умовах воєнного стану вимога щодо складання постанови про початку досудового розслідування відразу після закінчення огляду місця події може гальмувати початкове розслідування та відповідно знижувати його ефективність.

З метою гарантування права людини на ефективне початкове розслідування в обстановці воєнного стану альтернатива внесенню відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР має врегульовуватися у більш гнучкий спосіб, аніж обов'язкове винесення постанови щодо початку досудового розслідування негайно після завершення огляду місця події.

Проведене дослідження цієї проблематики спонукає до наступних **висновків**. Проблема забезпечення права людини на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження є невнесення або несвочасне внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Це унеможливує або значно ускладнює проведення швидкого (оперативного) та результативного розслідування на початку досудового кримінального провадження, внаслідок чого може втрачатися важлива доказова інформація про обставини вчиненого кримінального правопорушення.

Причиною порушення права людини на ефективне початкове розслідування є, насамперед, недосконала правова регламентація процедури початку досудового розслідування, що містить можливість не об'єктивного «фільтрування» джерел інформації на предмет наявності або від-

сутності ознак кримінального правопорушення. Здійснюваний співробітником правоохоронного органу на підставі законодавчих оціночних термінів суб'єктивний аналіз фактичних відомостей про можливе вчинення кримінального правопорушення часто призводить до бездіяльності дізнавача, слідчого, прокурора щодо невнесення необхідних даних до ЄРДР. В результаті такої бездіяльності порушується право людини на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження.

Існування процедури оскарження бездіяльності суб'єктів розслідування щодо невнесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР не може належним чином забезпечити право людини на ефективне розслідування на початку досудового кримінального провадження, оскільки реалізація вказаного виду оскарження пов'язана з витратами часу, що є вкрай необхідним для проведення невідкладних початкових процесуальних дій відразу після надходження інформації про вчинене кримінальне правопорушення.

Для удосконалення забезпечення права людини на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження потрібно внести зміни та доповнення до норм кримінального процесуального закону в частині правового регулювання початку досудового розслідування та оскарження бездіяльності щодо невнесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР. Зокрема, слід унормувати: 1) «автоматичний» початок досудового розслідування, що виключає будь-яку суб'єктивну оцінку фактичних даних на предмет наявності або відсутності ознак кримінального правопорушення; 2) обов'язок суб'єктів кримінального про-

цесу негайно розпочати розслідування у випадку подання (а не завершення розгляду) скарги на бездіяльність дізнавача, слідчого, прокурора щодо невнесення відповідних даних до ЄРДР.

Крім того, правова регламентація початку досудового розслідування під час правового режиму воєнного стану не сприяє забезпеченню права людини на ефективне розслідування на початковому етапі досудового кримінального провадження. Оскільки нормативна вимога щодо обов'язкового складання паперової постанови стосовно початку досудового розслідування відразу після закінчення огляду місця події може гальмувати початкове розслідування та знижувати ефективність останнього в умовах воєнного стану.

З метою гарантування права людини на ефективне початкове розслідування в обстановці воєнного стану альтернатива внесенню відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР має врегулюватися у більш гнучкий спосіб, аніж обов'язкове винесення постанови щодо початку досудового розслідування негайно після завершення огляду місця події. Менш категорична альтернатива початку досудового розслідування в період воєнного стану дозволить враховувати конкретну ситуацію початкового розслідування під час здійснення бойових дій, що позитивно відобразатиметься на ефективності всього досудового кримінального провадження.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок можуть бути наступні: визначення особливостей імплементації європейських стандартів ефективності досудового розслідування до положень чинного кримінального процесуального закону; дослідження питання щодо гарантування права на ефективне розслідування на подальшому етапі досудового кримінального провадження.

Список літератури:

1. Федорів О.М. Європейські стандарти ефективності досудового розслідування: дис. ... докт. філософії: 12.00.09. Львів, 2023. 240 с.
2. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.
3. Кучів О. М. Ефективність розслідування скарг на жорстоке поводження у світлі практики ЄСПЛ. *Слово Національної школи суддів України*. 2016. № 3. С. 19-33.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 02.11.2023).
5. Степанов А. Б. Ефективність правового регулювання прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю в механізмі забезпечення своєчасного початку досудового розслідування. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 285–294.
6. Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України: науково практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання. Львів-

Одеса, 2022. Станом на 25 березня 2022. 31 с. URL : <https://zib.com.ua/files/2022-komentar-rozdil-IX.pdf> (дата звернення 10.11.2023)

7. Узагальнення «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування» від 12 січня 2017 року № 9-49/0/4-17 (Затверджено зборами суддів Вишого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ 23.12.2016.) URL : <https://zib.com.ua/ua/print/128125.html> (дата звернення 01.11.2023)

8. Вакулік О. А. Процесуальна регламентація початку досудового розслідування у кримінальному судочинстві: проблеми реалізації. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія : Право. 2016. № 2. С. 212–218.

9. Лоскутов Т.О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. Київ : Юридичний світ, 2016. 416 с.

10. Бабенко І.Ю. Сучасні гарантії реалізації прав людини на стадії досудового розслідування за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Маріуполь, 2021. 17 с.

11. Михайленко В. В. Проблеми судового контролю при оскарженні бездіяльності щодо внесення відомостей у ЄРДР. *Юридична газета online*. 2020. URL : <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/problemi-sudovogo-kontrolyu-pri-oskarzhenni-bezdiyalnosti-shchodo-vnesennya-vidomostey-u-erdr.html> (дата звернення 20.11.2023)

12. Case of Navalnyy v. Russia (№. 3). The European Court of Human Rights. 06.06.2023. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-225023%22%5D%7D> (дата звернення 01.11.2023).

13. Заяви про злочини: реєструвати чи фільтрувати?. Discussion paper. Just talk. С. 1–10. URL : <https://drive.google.com/file/d/1qiJ3wPNK-GDfuWg4TuIJHBU8BVUjgsTc/view> (дата звернення 27.11.2023)

14. Лоскутов Т.О. Правове регулювання фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 1. 2022. С. 340–345.

15. Лоскутов Т.О. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. № 2 (79). 2022. С. 11–18.

Marynych O.Yu. REGARDING THE ISSUE OF ENSURING THE RIGHT TO AN EFFECTIVE INVESTIGATION AT THE INITIAL STAGE OF PRE-TRIAL CRIMINAL PROCEEDINGS

The article focuses on the study of ensuring the right to an effective investigation at the initial stage of pre-trial criminal proceedings. It was found that the problem of ensuring the human right to an effective investigation at the initial stage of pre-trial criminal proceedings is failure to enter or late entry of information about a criminal offense into the unified register of investigations. It has been investigated that the reason for the violation of the human right to an effective initial investigation is the imperfect legal regulation of the procedure for starting a pre-trial investigation, which includes the possibility of biased selection of information sources for the presence or absence of signs of a criminal offense. It is emphasized that the existence of a procedure for challenging the inactivity of the subjects of the investigation regarding the failure to enter information about the committed criminal offense into the single register of investigations cannot adequately ensure the right of a person to an effective investigation at the beginning of pre-trial criminal proceedings, since the implementation of the specified type of appeal is associated with the expenditure of time, which is absolutely necessary for the implementation of urgent initial procedural actions immediately after receiving information about a committed criminal offense. It is proposed to make changes and additions to the norms of the criminal procedural law to regulate: 1) "automatic" start of pre-trial investigation, which excludes any subjective assessment of factual data regarding the presence or absence of signs of a criminal offense; 2) the obligation of the subjects of the criminal process to immediately start an investigation in the event of a complaint being filed (and not completed) regarding the inactivity of the inquirer, investigator, or prosecutor regarding the failure to enter relevant data into the unified register of investigations. Attention is focused on the fact that the legal regulation of the initiation of pre-trial investigation during the legal regime of martial law does not contribute to ensuring the human right to an effective investigation at the initial stage of pre-trial criminal proceedings. It is emphasized that the requirement to draw up a mandatory paper decision regarding the start of a pre-trial investigation immediately after the inspection of the scene of the incident can slow down the initial investigation and reduce the effectiveness of the latter in the conditions of martial law.

Key words: pre-trial investigation; right; efficiency; appeal; martial law.